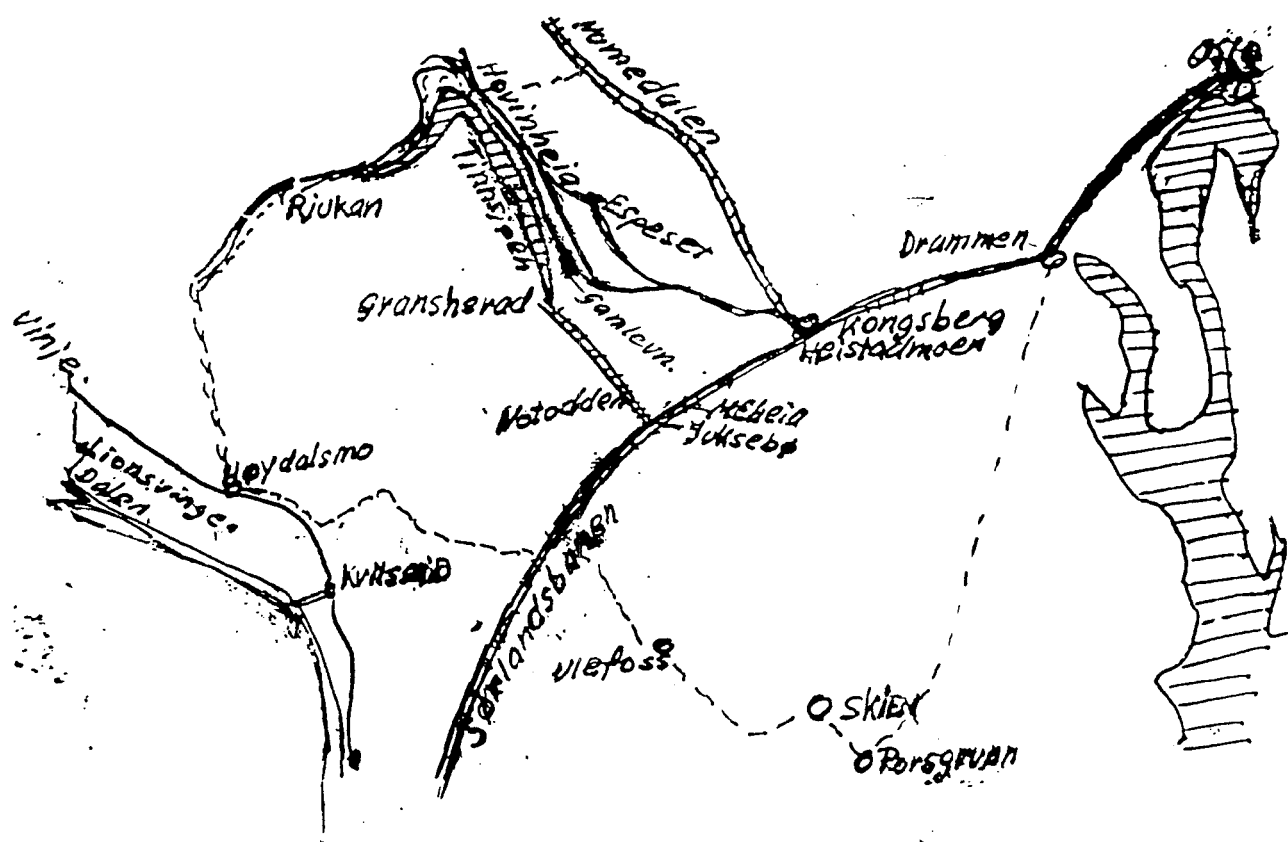

Foto innslag: E. HILGAAR

Når jeg skriver om mine opplevelser under krigen i Norge, 1940. Enogfemtiti år etter skulle man ønske man hadde samtidige notater å støtte seg til. Mange detaljer er på den måten gått tapt. Når jeg nu skriver det ned er det nok nærmest som tidsfordriv. For noen betydning ut over det får det nok ikke. Skuffelsen over storting og regjering den husker jeg for den var almindelig. Den eneste på det hold som det var orden på var Hambro. Når det gjaldt hans domene, kunne han handle å gjorde det resolutt. Etter krigen kom regjeringen hjem og mente man hadde sitt på det tørre ved å ha gitt de ordre om motstand som skulle gis. Det må de ha hvisket seg imellom eller skrevet ned i dølgsmål. Når de var forsent ute til å bruke radioen, kunne de med kurerer sendt ut kampordre til alle kanter av landet. Hvad de enn sier i dag så visste vi ingen ting. Det var bare instinktet som sa : "Vi skulle forsvare oss". For de offiserer som satt med ansvar for liv og eendom, fikk aldri klare ordre fra regjeringshold. Det som er synd er at ikke Hambro var forsvarsminister.

Ernst Hillgaard

Kartet viser hvor jeg beveget meg under krigen i Norge 1940. Med Sørlandsbanen inn til Oslo. Derfra rundt en del av Telemark og tilbake til Oslo også Sørlandsbanen hjem til Tvedestrand.

E. H.

I 1939 søkte jeg forsvaret om opptagelse ved luftvern-
artilleriet. Det gav meg nemlig en mulighet til å bli

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

ferdig med min eksamen ved Handelskolen i Sandefjord. Da dette var slutten på min skolegang etter de planene jeg hadde, ville jeg også samme år være ferdig med min militærtjeneste. I luftvernet startet eksersisen ved St Hans tider. Å være rekrutt på Stavern i sommermånedene var det flotteste man kunne tenke seg. Tjenestetiden var 72 dager og soldaterlønnen var kr. 0,25 pr dag. Det rakk til en smultring og en bolle med kaffe i marketenteriet. Etter 3 ukers rekruttskole blev jeg tatt ut til å tjenestgjøre ved avstandsmåleren på grunn av godt steriskopisk syn. Da tjenesten ved Stavern var avsluttet i slutten av august begynnelsen av september. Blev vi ikke dimitteret, men måtte fortsette i nøytralitetsvakten i Osloområdet. Selv blev jeg kommandert til Holmendammen batteri, ved avstandsmåleren. Batteriet bestod av 3 kanoner 71/2 cm, lytteutstyr for å få best mulig forvarsel i tilfelle et angrep, en avstandsmåler og et gammasikte som regnet ut siktevinkelen på kanonen og tiden for eksplosjon av granaten. Vi blev innkvartert i private hus sammen med befallet. Hele bataljonen bestående av ca. 500 soldater og offiserer og alt utstyret blev transportert inn med lastebiler.

De første dagene fikk vi utlevert tørrmat, og varm mat fra et feltkjøkken. Senere fikk vi middagen fra Dampkjøkkenet i Oslo. Hver mann fikk sin porsjon i små aluminiumsgryter plassert over hverandre. Tjenesten bestod av vakthold. Ut over vinteren blev det kaldt, særlig på føttene. Da jeg nevnte det for far, bestilte han 6 parr halvkannstøvler med trebunner fra Tvedestrand Tretøffelfabrikk. Disse gikk på rundgang og var en stor forbedring fra beksønstøvlene. En gang hadde vi inspeksjon av kronprins Olav som kom sammen med sin adjutant. Det eneste jeg husker fra den inspeksjonen var kronprins Olavs blå øyne. En sterk blå farge som grenset til turkis.

Den 19. februar var far i Oslo i forretninger. Så vidt jeg husker bodde han på Grand hotell. Han ville gjerne over i stortinget å høre utenriksminister Kohts tale etter Altmark affæren. Så jeg blev med å hørte på talen hvor han understreket at det blev protestert.

I følge aftenpostens morgenr. var det 8. mars 1940 at vi hadde sett opp et batteri for luftforsvaret på plenen foran Stortinget. Det gjaldt innsamling av penger til kjøp av 40 millimeter Brofors automatiske luftvernkanoner. Innsamlingen foregikk på mange plan, mens vi solgte merker til 25 øre stykket. På Aftenpostens bilde står jeg foran med avstandsmåleren.

kr. kv. (Fra 1. april
10 md. kr. 12.50 og 4.50)

Morgenr.	81. årg.
----------	----------

8 mars 1940

Luftverndemonstrasjon på Eidsvolls plass.

Nu begynner det å komme fart i de store bidragene som ruver

Hoteller og restauranter gir ti kr. pr funksjonær

FØRST igår kom det riktig fart over innsamlingen til luftskyts for Oslo. Riktignok hadde man dagen før fått en del større bidrag, men igår begynte sneballen å rulle for alvor. Hele dagen kom det nye meldinger om bedrifter og forretninger som hadde gitt større bidrag, og samtidig blev det meldt at 10 og 100 kroners diplomene fortsatt var svært populære og hadde god avsetning. Hittil er det solgt over 40,000 luftvernnaaler, og trikkekonduktørene kappes om å sette rekorder med salg av 1-krones luftskytskuponger.

Blandt de større bidragene som kom inn i løpet av gårsdagen kan nevnes: Den norske Creditbank med 30,000, Fearnley & Eger med 25,000, Christiania

Spigerverk med 25,000, Bjølsen Valsemølle 10,000, Schous Bryggeri 10,000, Arbeidernes Landsbank 10,000, Christiania Glasmasgasin 5000, Akers mek. Verksted 5000. Dessuten var det en rekke beløp på 1000 og 1500 kroner.

Lilleborg Fabriker har bevilget kr. 25.000.— under den forutsetning at det blir en almindelig tilslutning til innsamlingen, således at det på frivillighetens vei kommer inn minst kr. 2.000.000.—. Foreløbig er det kommet inn ca. ½ million.

Blandt nye innslag kan nevnes at hotellene og restaurantene er begynt å gi 10 kroner pr. funksjonær. K. N. A.-hotellet betalte 720 kroner, Humlen 300 og Tostrupkjelleren 220 kroner.

Den 16. mars blev hele bataljonen dimitert og nye mannskaper innkalt. Jeg fikk med meg uniformen for å være klar til å rykke ut i tilfelle jeg skulle bli innkalt igjen. Den 8. april blev et fraktefartøy torpedert utenfor Lillesand. En masse rykter nådde snart til Tvedestrand, om hester druknet og tyske soldater som var blitt reddet av norske fiskere. Det er også mulig at alt dette kom over radioen som folk hørte på etter nyheter. Jeg skjønnte jo at dette betød krig, og neste morgen tok jeg dagtoget inn til Oslo. På veien innover var det en hel del spekulasjoner om vi var i krig eller ikke. Da vi kom til Drammen, var det de som visste at Oslo var besatt. Luftvernartilleriet som hadde fått nye mannskaper, skjøt i hytt og pine. Å trene opp nye mannskaper lot seg ikke gjøre i stillingene rundt Oslo. De måtte ha et bevegelig mål som blev slept etter en flyvemaskin. Det måtte skytes med skarpt med spreng granater for å se om en traff målet eller ei.

Da vi ankom Vestbanestasjonen i Oslo var det klart at Oslo var besatt av tyskerne, Holmendammen batteri ville ikke lenger eksistere.. Jeg tok inn på "Søstrene Larsens Hotell" på Karl Johan. Der var det full forvirring om hvordan tingene lå an. Noen karer fra Kristiansand var i tvil om de kunne reise hjem eller ei. De hadde hørt at kirkespiret var skutt av Domkirken. Etterat de fikk telefonforbindelse med familien blev de noe beroliget og dro nedover neste morgen. En engelskmann som bodde på hotellet kom løpende inn og forsvant opp på loftet. Neste morgen tok jeg toget opp til Kongsberg for å melde meg på Heistadmoen. Der traff jeg Nicolai Aall. Han var plasert ved bro^{en} som deler byen i to. Det var en venn av ham, Sersjant Knutsen fra Borgestad som hadde organisert stillingen.

I ettertid vet vi at den 9. april godtok forsvarsminister Ljungberg stille mobilisering. Det var kl. 0330. En regnet med at beskjeden skulle komme ut til mannskapene den 11. april. Den 12 april rykket tyskerne inn i Kongsberg og styrkene på Heistadmoen kapitulerte. Det ble hver mann for seg. Hvor disse 71/2 cm luftvernkanonene kom fra vet jeg ikke, men vi slepte de opp igjennem Numedalen. Det gjalt først å fremst å få kanonene opp til Bergensbanen, men i den dype sneen var det helt håpløst tiltrods for et stort mannskap ved hver kanon som trakk og skjøv. Vi var vel en 30 til 40 mann på hver kanon til det hele satte seg fast. Frivillig mannskap fra Heistadmoen kunne ta med seg våben og amunisjon for å begi seg til et tereng som var lettere og forsvare. Disse 71/2 cm luftvernkanoner ville gjort seg godt som almindelige feltkanoner. Det eneste problemet var tidsinnstillingen slik at granaten blev sprengt akkurat i det rette øyeblikk.

Sent på kvelden drog vi over fjellet på ski til Tinn-sjøen og kom ned ved Bakkebø. Derfra drog vi til Rjukan, hvor forvirring hersket som overalt ellers. Det var tydelig at ingen torde påta seg et klart ansvar ettersom det ikke fårelå klare rettningslinjer fra regjeringen. Det visste selv jeg, at den norske hær hadde å underordne seg den norske regjering.

Der var ingen midlertid på Rjukan en major Lowzow som sammen ingeniører som var ansatt ved Norsk Hydro (de var alle reserveoffiserer som regel med løytnants grad) forsøkte å organisere et forsvar.

En sersjant kommanderte meg ut til Fagerstrand. Sammen med to andre karer skulle jeg være med på å bygge opp en stilling. Vi laget ett stengjerde som vi kunne dekke oss bak. Sand var ikke lett tilgjengelig og med bare fingrene er det jo heller ikke så rent enkelt. Noen ordning med avløsning og mat eksisterte ikke, men vi lå nå der og neste morgen kom det en løytnant i flyvåpenet. Han hadde landet med sin flyvemaskin ikke langt fra vår stilling og kom for å innspisere. Vi stillte opp i givakt stilling. Han forlangte at vi skulle sloss til siste mann. Deretter drog han avsted i sin flyvemaskin.

Det må ha vært den siste halvparten av april at det ble gjort ett fremstøt mot Meheia jernbanestasjon med tre lastebiler under ledelse av sersjant Svendsen fra Kristiansand. Det skulle stå en rekke vogner der med utstyr fra Heistadmoen. Da vi kom frem mot stasjonen var det meningen å sende en mann frem for å rekognosere. Han var i sivil, men bevestnet med en svær pistol. Jeg protesterte overfor sersjanten som var helt enig med meg, da han i tilfelle ville bli tatt som franktirør og skutt. Jeg gikk derfor inn til stasjonsbygningen i uniform og ubevestnet. Det fantes ikke en tysker på stasjonen. Jeg hamret på stasjonensbygningen og vekket opp telegrafisten som bodde i andre etasje. Det var en rødhåret hyggelig kar som ikke ville gi oss nøklene, men som skulle vise oss hvordan vi kunne sprengte låsene. Det ble han som gjorde arbeidet med å få opp låsene. Han la låsen mot karmen og slo til med en økshammer og dermed falt tappen ut av låsen. Dermed var det bare og forsyne seg. Der var det mat, noe som var viktig der og da. Så lastet vi opp tønner med tyttebærsyltetøy, hele fleskesider o.s.v. Vi var så sultne at alt syntes som delikatesser. Krag Jørgens rifler lastet vi opp på en av lastebilene så mye som fjærene tålte. Videre var der amunisjon som vel var det viktigste.

Jeg glemmer ikke da vi kom tilbake til Rjukan i triumf. Vi fikk ikke tømt jerbanevognene, noe som satte enkelte på den ide å slepe hele vognsettet til Rjukan.

Det var dagen etter eller den påfølgende at en tropp under ledelse av sersjant Løvenskjold startet fra Gransherad i en diselvogn. De kjørte imidlertid rett inn i en tysk avdeling, og togføreren måtte stoppe vognen.

Løvenskjold ropte på med bajonettene og for mot den første og beste tysker, som blev mildest talt forskrekket. Et slag av en kolbe bragte ham ut av funksjon. Forvirringen som fulgte gjorde det mulig for de fleste av troppen å forsvinne i skogen. Jeg traff ham senere på Akershus. En blid og hyggelig kar. Hadde jeg tenkt meg om skulle jeg selvsagt fått hele historien bekreftet.

Deretter blev jeg plasert ved Espeseth bro. En flott bro oppmurt i granitt og låst fast i en bue. Vi hadde en ingeniør fra veivesnet der som gjorde seg store bekymringer over broen som var underminert.

Fra broen blev jeg sendt med 2 andre soldater nord for broen for rekognosering. Vi tok oss frem langs elveleiet uten å støte på tyskere. Det var engstelse for at tyskerne kunne omgå oss og våre stillinger ved Espeset. Vi kom tilbake og kunne melde fra "at ingen tyskere var å se, og at terrenget var vanskelig".

En 40 mm Brofors automatkanon som tilhørte Norsk Hydro blev montert på en lastebil. Den blev kjørt frem over Espeset bro og satt inn mot tyskerne som forsøkte og ta seg frem på Gammleveien. Ved hjelp av sporlys var det mulig å sikte ganske godt inn. Der traff jeg Nicolai Aall igjen. Selv var jeg beskjeftiget med å lempe amunisjon som var satt opp på skinner. Avstanden var noe i det lengste laget til at vi kunne være sikre på virkningen.

Tannlege Hoffmann fra Risør var offiser i saniteten, men måtte her opptre som feltoffiser og gjorde en god figur. Han var i en fremskutt stilling forbi Espeset bro, da en bil med tyskere forsøkte seg på en bløff. De regnet sansynlig vis med at en bil som kom kjørende på dette viset ville slippe frem uten å bli angrepet. Løytnant Hoffmanns lag åpnet ild og stoppet et hvert forsøk på noe lignende. Tyskerne hadde også omkomne. Selv lå jeg på høyre side før broen bak en kvernsten.

Det var kommet en melding om en tysk avdeling som forsøkte seg den veien igjen, og vi skulle stoppe fremmarsjen. Vi var 3 mitraljører hvor jeg var førsteskytter ved den ene. Det må ha vært en stillig lengere fremme for vi hørte skudd. Men de var ikke blitt stoppet for de kom stolpende gjennom sneen, noen med sykler på ryggen. Det var tydelig at tyskerne ventet seg litt av hvert for de forsvant fort mellom trærne da vi åpnet ild. De to andre mitraljøsene var hele tiden tause. En sersjant som hadde kommandoen satt bak en stor sten med hodet i hendene. Mitraljøsene var plasert nær hverandre slik at når det var slutt på ammunisjonen kunne jeg bare hoppe over til nest. Tyskerne åpnet ild straks de møtte motstand og en av våre folk blev såret i armen. Etter at tyskerne trakk seg til bake løp jeg opp til nærmeste gård hvor jeg fikk fatt i en hest med slede. En gutt insisterte på å kjøre. Vi hadde så vidt fått snudd hest og slede så peiste guttungen på hesten og vekk var den. Dermed måtte mannen klare seg uten transport. Det kan være at jeg overreagerte noe, for etter en tid livnet han til. Vi regnet med at tyskerne var stoppet for godt på Gammleveien så vi drog opp til Stillingene ved Espeset bro. Da var imidlertid tyskerne kommet i stilling med en bombekaster på den andre siden av broen og beskjøt våre stillinger. Vi traff vel den gladeste mann man kan tenke seg. Sprengladningen under broen hadde elektrisk tenning som sviktet. En liten mager kar med krøllete hår sprang ned under fiendens ild og tennte på. Han må ha hatt englevakt for uskadd kom han tilbake. Da var det verre med en sanitetsoffiser som lå såret ute ved den stillingen som jeg hadde lagt ved tidligere. Han blev hentet inn etter mørkets frembrudd. Da fikk vi beskjed fra en som jeg på den tiden oppfattet som en eldre løytnant: "At all motstand i Sydnorge var opphørt." Jeg fikk en merkelig tom følelse, og offiseren virket heller stille der han stod. Der traff jeg Nicolai som hadde vært tilstede ved treffningen og sprengingen av broen. En lastebil var kjørt frem og vi lastet alle våben vi hadde opp på lasteplanet. Vi plaserte oss på toppen, og så kjørte vi nedover mot Tinnsjøen. Da vi kom til en liten bro hvor en liten bekk rant ut i sjøen stanset vi og begynte å kaste

våbnene i vannet. Det var ikke særlig dypt og det er vel sarsynlig at beboerne på de nærliggende gårdene var nede og hentet seg et Krag Jørgensgevær. Så var det et spørsmål hvad vi skulle gjøre videre. Vi hørte at det fremdeles skulle være kamper i Vinjesvingen. Nicolai All fikk'fatt i et parr ski i en sportsforretning og det samme gjorde muligens Tannlege Hoffmann. Vi dro sammen over fjellet men jeg tror Hoffmann som hadde hatt en fremskutt stilling hele tiden ved Espeset følte seg sliten så han blev igjen på et hotell (Møsvann?). Nicolai og jeg dro videre for å komme over til Vinje. På kvelden kom vi ned i en dal med noe som lignet en vei. Da vi kom til en gård med et hvit hus gikk vi opp for å spørre etter et sted å sove. Det eneste menske på gården var et totalt døvhørt menneske. Men vi fikk da plass på loftet i bryggerhusbygningen som også var hvit. Hvor vi sov på noen jernsenger ,så vidt jeg husker uten madrass. Neste morgen fikk vi en skalk for å stille den verste sulten. Om kvelden kom vi frem til : Høydalsmo hotell. Litt problem med retningen hadde vi uten kart og kompass, . Vi tok inn på Hotellet for å hvile ut. Vi fikk et rom på baksiden av hotellet og det var herlig å kunne sove i en ordentlig seng etter så lang tid. Neste morgen våknet vi ved at en av pikene på hotellet og fortalte at huset var fullt av tyskere. Vi var raskt ute av sengene og fikk kledd på oss i en fart for å hoppe ut av vinduet som var på baksiden av huset. Meningen var jo at vi skulle begi oss oppover mot Vinjesvingen. Hvor vi nu visste at kaptein Hannevik hadde satt seg fast med en avdeling. Da vi åpnet vinduet viste det seg at det var tyskere der også. Det varte ikke lenge før vi hadde de inne i rummet og da var det lite annet vi kunne gjøre enn å følge med ned i resepsjonen. Fra resepsjonen var dørene åpne inn til spisesalen og der satt befalingsmannen som var en feltdwebel. Han tok det meget gemyttlig og ba oss sette oss og spise frokost. Rundt bordet gikk praten om alt annet enn krigen. Så vi følte oss rent avslappet der vi satt. Deretter blev vi med 2 vakter vist ut av hotellet. Da masjerte et tysk infanteriregiment forbi. De hadde et utstyr som vi bare kunne drømme om. I ettertid vil jeg si "det var en bataljon forsterket med en tropp fra feltartilleriet i sum ca 1000 mann.

Sammen med dem kom en norsk politimester i full uniform. Det var en høy eldre herre som jeg forstod var fra Porsgrunn. Han så ikke godt ut, grå i ansiktet og vi forstod hvorfor. Han skulle sansynligvis være parlamentær eller bare tolk. Å be sine egne legge ned våpnene var nok ingen hyggelig tanke. På den ene siden så han hva tyskerne hadde av utstyr. Hva nordmennene hadde^{hadde} han som alle andre en nokså klar formening om. Verst var det imidlertid at det fra norsk regjeringshold ikke var gått ut til alt folket at det skulle ytes maksimal motstand hvor tyskerne enn viste seg. Det kunne de gjort den 8.mai, om og om igjen til det hadde vært forstått av alle.

Vi blev ført litt lengere opp i dalen til et forsamlingshus. Etter hvert blev det bragt inn flere fanger. Utpå kvelden blev Nicolai og jeg fulgt ned til hotellet for å hente mat til oss som var der. Da natte kom blev jeg lagt på et bord slik at de kunne få fatt i en ~~så~~ kunne være tolk. Ut på natten blev jeg vekket ved at tyskerne kom inn med en ung gutt. De ba han gjøre rede for hvorfor han var så sent ute, og hvor han kom fra. Han fikk stammet frem. "Eg har vore ute med jenton". Det var tydelig noe som tyskerne hadde forståelse for. Han blev klappet på ryggen med smil og latter og bedt om å komme seg hjem. Neste morgen ~~morgen~~ var Nicolai og jeg tatt ut igjen for å hente mat på hotellet. Vi blev ikke passet på da vi kom ned, for vakten skulle inn å spise mens han var der nede. Vi snakket med pikene og ba de sette frem et parr sykler slik at vi kunne stikke avsted hvis vi også kom ned for å hente middagsmaten. De lovet å sette et parr gamle sykler ved inngangen til hotellet. Vi var litt spent på om vi kom til å få jobben med å hente middagsmaten, men det hele gikk greit, Da vi kom ned stod sykkelen der, og vakten var ikke mere enn kommet inn på hotellet før vi satte oss på sykkelen og tråkket iveri så godt vi kunne nedover. Vi fikk av oss uniformsjakkene, og passerte den ene tyske avdelingen etter den andre uten problemer. Nicolai var i tvil om hvilken vei vi burde ta. Personlig mente jeg at bare vi kom ned til Sørlandsbanen var alle problemer løst. Jeg var ikke så godt kjent i distriktet som Nicolai så han fikk bestemme.

Vi trakk videre og før noen avgjørelse var tatt møtte vi en tysk ingeniøravdeling. De holdt på å utbedre veien på grunn av telehivninger. Vi blev nødt til å stige av sykkel-en og det gav en oberleutnant anledning til å gripe inn. Han ville vite hvor vi kom fra, og kastet et mistenksomt blick på vår halvmilitære utrustning. Vi utgav oss for å være landarbeidere, men den gikk han ikke på. Han hadde dessuten fått melding om ett parr fanger som var rømt og syntes det kunne passe på oss. Vi blev tatt til fange igjen og plasert i en personbil med chauffeur og to vakter. Vi skulle kjøres til Porsgrunn. Da vi nærmet oss Ulefoss, spurte Nicolai om vi ikke kunne stanse slik at han fikk anledning til å hilse på sin onkel og tante. Det blev godtatt, og da vi svingte inn til herregården til Cappelen ble de mildest talt imponert. Jeg husker ikke om en av tyskerne blev med ham inn, men i allefall kom han tilbake med en stor smørbrødpakke.

Da vi kom til Porsgrunn blev vi plasert på middelskolen som ligger midt i byen. Neste dag gikk turen inn til Oslo, på en lastebil med langsgående benker. Ved inngangen til Akershus festning ligger "Den Gammle Logen" og der stoppet vi. Vi fikk en madrass med treull eller halm. Røde kors i Oslo hadde påtatt seg å sørge for mat til oss mot at vi ikke skulle betraktes som krigsfanger. Men det blev dårlig med kosten. En liten skål med havresuppe om dagen, det var alt. Hvis en imidlertid hadde penger kunne en få kjøpt brød. Penger var imidlertid for de fleste mangelvare. Vi blev satt til å rydde opp inne på festningsområdet, og var endel nordmenn på et loft som skulle ryddes. Det var en tysker til stede og pluttselig fikk han den store skjelven, brølte opp og for ned. Så kom vi over ett lager med pølser hermetiske i 5 liters bokser. Vi tok noen under armen da vi marsjerte tilbake til Logen og vaktene lot oss ta de med. Jeg traff endel tidligere kjente fra luftvernet og en som jeg hadde vært sammen med ved "Holmendammen Batteri". Jeg spurte hvordan han var blitt tatt til fange? Han svarte "jeg lå med geværet klar til å skyte straks jeg så en tysker. Så var det en som dunket meg på støvlen og sa "Nicht schiessen".

Biskop Bergrav kom og holdt en tale for oss i Logen. Der var jo de fleste av oss underbragt. Jeg husker ikke hva han talte om. Han hadde vært ute som parlamentar for tyskerne ovenfor Oslo. Jeg hadde vel lit lettere for å forstå ham enn de andre, for jeg husket politimesteren som passerte Høydalsmo hotell. Det var ikke godt å vite hva en skulle gjøre. De som sviktet det var regjeringen. Nå sies det at det skal ha gått en masse rykter ^{på Rjukan} Offiserer som paserte os trodde vi var ute for å forhandle med tyskerne for å få de til å spare bedriftene på Rjukan. I ettertid vet vi at de var i forbindelse med styrker i Setesdal og Vinje, for å få mest mulig effekt ut av kampene. Her overlot man alt ansvar til en hvilkensomhelst reserveoffiser. En modig sanitetsoffiser som tannlege Hoffmann måtte opptre som felt-offiser. Hvordan skulle de forholde seg til tap av siville og ødeleggelse av industrier med arbeidsplasser. Det var tanker jeg ikke hadde på den tid, men når man i ettertid sier man hadde en viss orden på det hele så er det bare tøys så lenge befolkningen ikke viste hvordan de skulle forholde seg og heller ikke Offiserene. Vi som var menige blev sendt hit og dit av en eller annen sersjant uten forpleining og eller avløsning.

Den 8. eller 9. mai kom det beskjed fra Berlin at alle norske krigsfanger skulle frigis. Den 17. mai slapp Nicolai og jeg ut. Han hadde vært med i kuleregnet ved Espeset bro da den blev sprengt. Jeg fikk utlevert jernbanebillet til Vegårshei stasjon, mens Nicolai skulle besøke noen slektninger i Oslo først.

Tvedestrand, den 18. mars 1991.

Ernst Hillgaar

Bescheinigung

Der norw. Kriegsgefangene *Hilgand Ernst*
(Name, Vorname)
geb. *16.1.1919*..., Dienstgrad *Minig*..., Beruf *Tekniker*..
ist aus dem Gefangenenlager *an Høyl. Skovhus*..... in seinen
Heimatort *Trudstrand*... entlassen und *) hat dort bei der zuständigen Polizei oder
Kommunalbehörde seine milit. Bekleidungsstücke: Rock, Hose, Paar Stiefel,
Mütze abzugeben.

O. U., den *17. Mai 1940*

Dienstsiegel

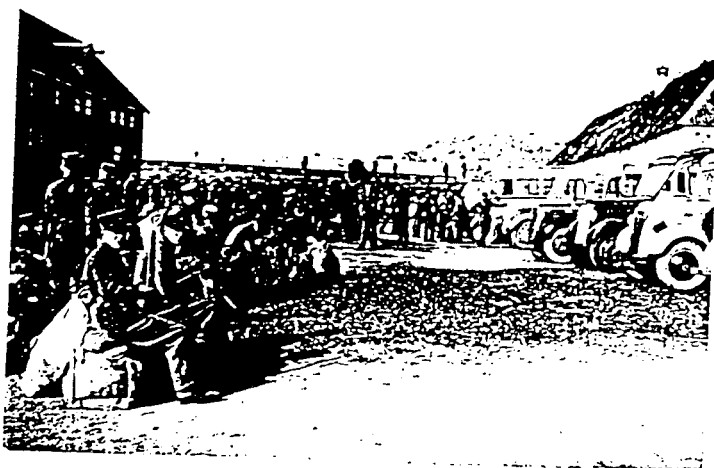
Festungskommandantur Skovhus
Dienststelle
[Signature]
Unterschrift

*) bei Entlassung in Zivilkleidern durchstreichen.

Dette betød slutten på krigen for de fleste av oss.
Etternavnet mit er stavet galt som vanlig, men fødsels-
datoen er riktig.

Bildet av meg som soldat blev tatt etter et jeg kom
hjem den 16. mars. Vi fikk uniformen med i påvente
av ny innkalling.

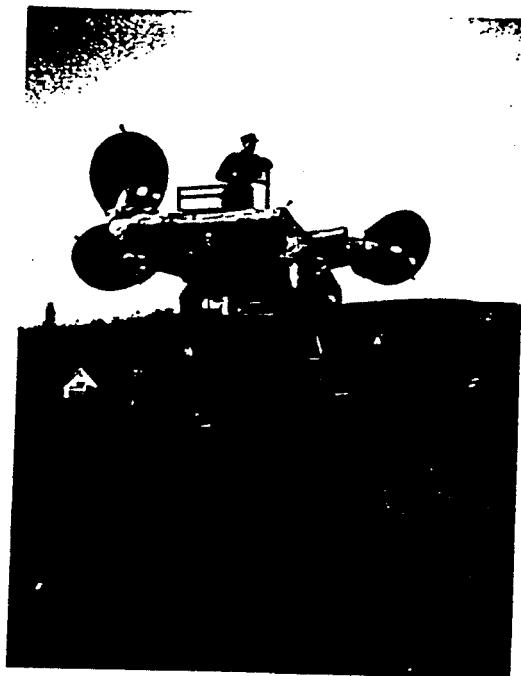
Samling av bataljons
før avreise fra Stav
må ha vært i sluttet
av september 1939. V
skulle etter endt
verneplikt fortsette
med nøytralitetsvakt.
De forskjellige batt
riene blev plasert
rundt Oslo.

Avreise til Oslo.

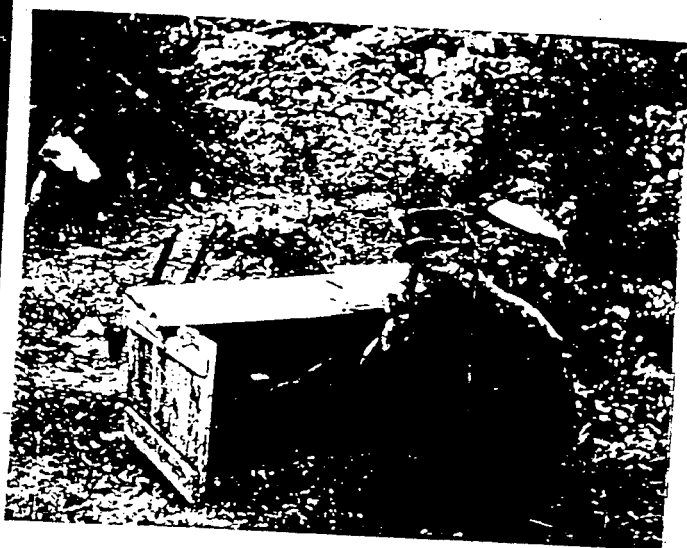
Etter fremkomsten
matp ause ved :
Holmendammen".

Lytteapparat for å få tidligst mulig advarsel om fly som var i anmarsj. Et "Gammassikte" som var regnemaskinen for batteriet tok imot melding fra avstandsmåler lytteapparat. Regnet ut tiden for eksplosjon for hver granat som blev skutt ut fra en 71/2 cm. kanon.

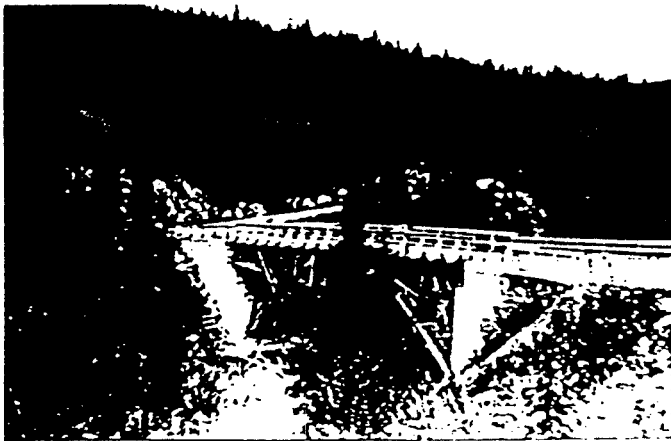
En 71/2 cm kanon på Holmendammen kamuflert med et grantre.

Felt telefon oppsatt etter ankomsten til Oslo.

Geværstilling ved Espeseth bro .Jeg fant selv frem den gamle kvernsteinen som jeg mente kunne gi bra beskyttelse. Sand og sekker som ville gitt en bedre beskyttelse var ikke å oppdrive. Våpnene som vi hadde var slept over fra Numedalen på skikjelker. Vi dro over om natten etter at kanonene hadde kjørt seg fast i ulendt terreng .Vi fikk hvile ut et par timer i en hytte inne på fjellet. Siden fikk vi våpen fra Meheia stasjon.

Espeset bro fotografert etter kampene. Erprovisorisk bro som erstatter den gamle stenbroen.

President: Magnus Nilssen.

Dagsorden:

1. Innstilling fra administrasjonskomitéen om pensjon og pensjonsforhøyelse av Krigshospitalskassen og Kongsberg våpenfabrikks kasse (innst. S. nr. 28).
2. Innstilling fra administrasjonskomitéen om andragende fra Andreas O. Engen om erstatning av statskassen (innst. S. nr. 29).
3. Innstilling fra finans- og tollkomitéen og militærkomitéen i fellesskap om bevilgning til nøytralitetsvakt og forsyninger i 2. halvår av budsjett-terminen 1939—40 m. m. (innst. S. nr. 27).
4. Referat.

Presidenten: Den innkalte varamann for Østfold fylke, skipsfører Johan Arnt Jensen, har tatt sete.

Før Stortinget behandler den oppsatte dagsorden, vil utenriksminister Koht gjøre rede for den hending som har funnet sted i en av våre fjorder, og som har vakt slik oppsikt og så stor beklageise.

Statsråd Koht: Eg ynsker å leggje fram for Stortinget ei sak som har sett støkk i folket vårt og som det har stått ljom av langt utafor vårt eige land. Det er det som hende no natta mellom fredag og laurdag, da britiske orlogsskip gjorde så grov ei krenking mot norsk sjøområde, norsk nøytralitet og norsk suverenitet.

Blada har fortalt i hovudsaka kva det var som gjekk for seg. Britiske jagarar gjekk inn

i norsk fjord, Jøssingfjorden på Vest-Agder, og gikk med våpenmakt laus på eit tysk skip, «Altmark», som var på veg austetter innfor dei norske sjøgrensene. Dette tyske skipet var av det slaget som dei i Tyskland kallar «Reichsdienstschiff», eit statsskip som var sett i teneste for den tyske orlogsflåten, og det måtte såleis folkerettleg bli rekna for krigsskip, ikkje for handelsskip. Det hadde, etter det vi no veit, vori til hjelp for kryssaren «Admiral Graf von Spee», som så lenge i denne krigen opererte i det sør-atlantiske havet og som tyskane til slutt søkte ned så han ikkje skulle bli teken av engelsmennene. «Altmark» dukka opp på norsk område nord på Frohavet utafor Trondheimsfjorden no siste 14de februar, onsdag, og noko lenger sør møtte det same dagen ei norsk orlogsskute, torpedobåten «Trygg». Føraren for denne båten kravde å få visitere «Altmark», og det gikk kapteinen på «Altmark» med på. No er det til dette straks å merke at sia «Altmark» førte statstenesteflagg og var å rekne i klasse med krigsskip, så skulle det etter folkerettsreglane vera fritt for visitasjonsplikt, og det aller meste som ombodsmannen for den norske orlogsflåten kunne ha rett til, det var å konstatere at skipet i sanning var det som det gav seg ut for. Det fekk han da òg konstatert av skipspapira, og meir hadde han da ikkje rett til å gjera der om bord. Han fekk opplyst at det var væpna med anti-luftkanonar, og det kunne da svara vel med det som papira sa. Likevel tykte marinekommandoen i Bergen at alt ikkje var så velt opplyst som det burde vera, og da «Altmark» kom så langt sør som til nordgrensa for det militære området for Bergen, omlag 70—80 nautiske mil nordafor Bergen, kom ei ny norsk orlogsskute og kravde få visitert det. Dette avviste no kapteinen på «Altmark», med full lovleg rett såleis som eg har sagt, og kravet vart da oppgjevi. Dette var den 15 februar. Etter «Altmark» såleis hadde vorti praia, vart det oppdaga at det nytta radiosendaren sin til telegrafering. Det er forbodi for utlendingar på norsk område, og det vart straks påtala. Kapteinen bad om orsaking og sa at han kjente ikkje til dette forbodet, og sia har vi ikkje høyrte at han nytta radiosendaren sin.

Den 16 februar var «Altmark» utafor Jæren, og da har vi høyrte at britiske fly var i nærleiken, — kanskje dei var innfor den norske sjøgrensa, men det veit vi ikkje noko visst om. Det var vel desse flya som gav melding til den britiske flåten i Nordsjøen om kvar «Altmark» var, og venteleg hadde engelsmennene greie på kva dette skipet hadde drivi med før, for dei visste på førehand det som

vi norske ikkje visste, at det hadde mange engelske fangar om bord. Da det så kom så langt aust som utafor Sogndal, kom ein heil liten britisk flåte til stades, — det var 5 vanlege jagarar og 1 jagar av ein serleg stor type («superdestroyer» blir han kalla på engelsk). Ein norsk torpedobåt hadde fylgt med «Altmark», og ein annan kom til denne ettermiddagen. Eit par av dei britiske jagarane kom innfor nøytralitetsgrensa vår og ville sende folk om bord på «Altmark». Men den øvste norske føraren protesterte, og jagarane gikk ut att. Utpå kvelden kom dei likevel inn att. Den norske torpedobåtføraren protesterte på nytt. Men han fekk til svar at dei hadde ordre frå den britiske regjeringa til å gå inn og ta fri dei engelske fangane på «Altmark», kor mykje så den norske regjeringa protesterte. «Altmark» gikk inn Jøssingfjorden. Men to britiske jagarar fylgde etter, deribland den største, og den la seg inn åt «Altmark». Britisk mannskap entra om bord, det vart strid og skyting på «Altmark», men tyskane vart snart overmanna og rømte i land på isen. 7 mann av tyskane vart drepne eller så hardt såra at dei døydde av såra. 1 engelsmann vart skoten. Engelsmennene tok så alle dei fangane som var om bord, ei 3—400 mann, og førte dei med seg. «Altmark» lå på grunn og vart liggjande.

Det er greitt at slikt eit overfall som dette innfor dei norske grensene måtte skaka opp den norske regjeringa, og straks om morgonen etter gjorde ho seg i stand til å protestere så sterkt som råd kunne vera mot slik ulovleg og folkerettsstridig framferd. Til oss sjølve, til Utenriksdepartementet, kom det alt om morgonen ein protest ifrå den tyske sendemannen i Oslo. Han protesterte imot den britiske rettskrenkinga, men han sa dessutan at den norske regjeringa ikkje hadde gjevi hjelp nok til det tyske skipet. Til dette er det ikkje anna å seia enn å vise til det eg her har opplyst om den veldige overmakta som dei norske orlogsskutene hadde imot seg, — to små torpedobåtar imot seks store jagarar, den eine enda av dei aller største. Det ville vori i strid med all militær tenkemåte å ta opp kamp imot slik ei overmakt; det ville ingen ting ha nytta og vori rein usans.

Det var statsministeren som kom til å måtta ta heile denne saka for Regjeringa. Eg hadde sjølv komi til å reise bort fredags kvelden. Det var ein lovnad eg måtte halde; men eg får nemne at eg reiste ikkje før eg hadde fått melding om at dei britiske jagarane hadde bøygt seg for den norske protesten og gått utafor nøytralitetsgrensa, — dei hadde sagt dei ville vente på «Altmark» der. Det var fyrst etter eg hadde reist at dei snudde om

og gjorde det overfallet eg har omtala. Eg var elles ikkje lenger borte enn at eg gjennom telefonen kunne vera med i rådleggjingar i Utanriksdepartementet, og det som her vart vedteki, vart da gjort i samråd med meg.

Det eine som vart gjort, det var at statsministeren kalla til seg den britiske sendemannen i Oslo, og det som han sa til han, var oppskrivi på førehand såleis:

«Jeg har kalt Dem til meg for å gi uttrykk for den sterke forferdelse og indignasjon som vi føler overfor den grove krenkelse av norsk territorialfarvann som har funnet sted i natt, — en krenkelse som ikke kan unnskyldes ved noe som kunne være å legge den norske regjering til last. Vår legasjon i London er instruert om straks å nedlegge en kraftig protest, men jeg ber Dem dessuten meddele Deres regjering at vi ikke hadde kunnet tenke en slik opptreden av den britiske marine overfor et vennligsinnet nøytralt land. Vi kan ikke tvile på at den britiske regjering straks vil yte oss full oppreisning.»

Den britiske sendemannen freista gje eit slag forsvar eller orsaking for den britiske framferda. Han nemnde at «Altmark» ulovleg hadde nytta radiosendar på norsk område, og meinte at vi av den grunn burde ha sett skipet fast. Men det er heilt urimeleg at eit lovbrøt av det slaget skulle gje høve til å hardt eit tiltak, aller minst når kapteinen straks hadde bøyggt seg for det norske pålegget. Så nemnde sendemannen at «Altmark» hadde hatt fangar om bord, og at det kunne ha gjevi oss grunn til å stanse skipet. Men til det måtte svaret bli at skipet ville i alle tilfelle hatt rett til å sigle gjennom norsk sjøområde. Det same hadde den norske torpedo-båtføraren sagt til den britiske jagarkapteinen, at om så «Altmark» hadde engelske fangar om bord, så gav ikkje det engelsmennene minste rett til å ta seg til rettes på norsk område. Det finst i det heile ingen folkerettsregel som forbyd ei krigførande makt å føre fangar gjennom nøytralt område, så framt berre sjølve gjennomfarta er lovleg.

Det aller siste den britiske sendemannen drog fram, det var at Noreg hadde lati tyske u-båtar operere på norsk sjøområde og der jamvel skyte britiske handelsskip i søkk. Dette er ei sak som eg har omtala her i Stortinget alt i trontaledebatten den 19 januar. Eg gjorde den gongen greie for at vi ikkje hadde kunna finne minste prov for at desse britiske handelsskipa eller noko anna skip hadde vorti torpedert innafor dei norske nøytralitetsgrensene. Eg kan i dag leggje attåt at vi har nett no i dag fått høgtideleg fråsegn, dagsett 14 februar, frå den tyske regjeringa om at ingen tysk u-båt var i farvatna

på den tida desse båtane skulle vori torpedert. Vi har før bedi den britiske regjeringa om å gje oss dei vitnemåla som ho meiner ho har til prov for torpedering; men til i dag har vi ikkje fått svar på denne oppmodinga vår.

Den samtalen statsministeren siste laurdags føremiddag hadde med den britiske sendemannen, slutta med at han sa:

«Jeg ber Dem fortelle Deres regjering, at det som har hendt i natt på det dypeste har smertet oss og har smertet meg. Og det bedrøver oss særlig at et land som England, som vi alltid har stått i godt forhold til og som vi gjerne vil leve i vennskap med, behandler en liten og nøytral stat slik som det nå har gjort. Vi er et lite land og kan ikke sette militær makt bak våre krav, men vi kan protestere mot alle overgrep, og det har vi også gjort, og vi kan også bringe en sak som denne inn for Folkeforbundet, slik at det blir klart for hele verden hva som er skjedd; og vi kan appellere til den alminnelige opinion. Alle overtredelser av våre nøytralitetsregler som vi har fått melding om, har vi protestert mot.»

Allt føre denne samtalen var det sendt instruks til den norske sendemannen i London om at han skulle bera fram ein sterk protest til den britiske regjeringa. Det heiter i instruksken: «meddel uoppholdelig den britiske regjering det som har hendt, og nedlegg en alvorlig protest mot denne grove krenkelse av Norges sjøterritorium som har vakt sterk indignasjon da den er skjedd langt inne i norsk fjord og således ikke kan skyldes feiltagelse eller meningsforskjell om sjøgrense. Krev at den britiske marine instrueres om fremtidig å respektere norsk suverenitet. Tilføy at den norske regjering venter av den britiske regjering at den vil utlevere fangene til den norske regjering og yte erstatning og oppreisning.»

Sendemannen hadde da ein samtale med utanriksministeren lord Halifax same dagen. Det som Halifax hadde å seia, det var fyrst og fremst ei klage over at den norske regjeringa ikkje hadde fått granska nøye koss det var med «Altmark» og såleis ikkje hadde funni dei engelske fangane. Halifax var i den trua at «Altmark» hadde vori innom Bergen, enda skipet i det heile ikkje hadde gått inn i noka norsk hamn. Og han ville ha det til at Noreg ikkje hadde oppfylt pliktene sine som nøytral stat når det ikkje hadde gjort ei grundig ettergransking på «Altmark». Eg har før nemnt kva folkeretten seier om dette, så alle kan skjønne kor grunnlaus denne klaga er. Halifax vedgjekk at det var gjort ei «teknisk krenking» imot det norske sjøområdet. Men

han meinte at dette var lite eller ingen ting imot det faktum at tyskanne hadde haldi ei 3—400 engelske fangar i eit tilstand som ikkje ein hund burde vori halden i.

Det syner seg såleis at den britiske regjeringa i dette tilfellet har meint ho kunne setja seg ut over omsynet til ålmenn folkerett og omsynet til ein liten stat som i denne krigen ikkje har anna formål enn å halde oppe nøytraliteten sin.

Den norske regjeringa har i denne tida streva etter å oppfylle alle nøytralitetspliktene sine med pinleg omsorg, og har med likså stor omsorg protestert imot alle krenkingar mot denne nøytraliteten vår, kva side dei så kom ifrå. Regjeringa kan ikkje tenkje seg anna enn at når den britiske regjeringa får tenkt nøye etter kva det er som her har gått for seg, så vil ho vedkjenne seg at det er i open strid med dei prinsippa som ho sjølv så mange gonger høgtideleg har forkynt. Noreg er, som statsministeren sa, ein liten stat, og det kan ikkje byggje retten sin på makt. Men det har trudd at store makter ville setja ei ære i å vyrde retten for små likså vel som for store. Noreg vil i det minste så lenge det kan løfte røysta si til forsvar for retten, og det vonar at verda skal gje det rett i dette tilfellet som i andre tilfelle før. Noreg kan, om så skulle vera, anka denne saka inn for Folkesambandet eller for kva ein domstol ein kan finne. Men i alle tilfelle kjenner vi oss trygge på at ei nøytralitetskrenking slik som den vi no sist har vori ute for, vil få sin dom av folkemeininga i alle land.

Hambro: Bak den holdning den norske regjering har inntatt i denne konflikt, og bak den protest den norske regjering har nedlagt, står et enig storting og et samlet folk. Og under den alvorlige bekymring som er opstått derved at britiske sjøstridskrefter har krenket norsk territorium og norsk nøytralitet, bevarer vi, som utenriksministeren, håpet om at den rolige og saklige fremstilling fra norsk side vil vinne forståelse og vil vinne gehør hos den store stat.

På et tidspunkt da selve forestillingen om et forstående mellomfolkelig samarbeide er truet, burde ingen vilkårlige militære voldshandlinger få bringe i fare gammalt vennskap mellom to demokratiske folk. De er bundet til begge å følge folkerettens regler i enhver strid som måtte opstå mellom dem. De er begge bundet av de forpliktelser som medlemskap i Folkeforbundet medfører; den lille stats rett er like ukrenkelig som den store stats. Og når Norge krever opreisning og for fremtiden respekt for sitt territorium og for sin nøytralitet, har vi tillit til at det engelske

folk og de engelske myndigheter vil vise den forståelse som Norges hele holdning og historiske stilling gir det krav på.

Presidenten: Presidenten går ut fra, i henhold til utenriksministerens utredning, at Stortinget samstemmig gir sin tilslutning til de uttalelser som falt fra president Hambro om det passerte.

Man gikk så over til dagens kart.

Utgifter:

Kap. 261. Skoler for åndsveike m. m.
(jfr. kap. 2381):

1. Lønninger	kr. 558 799
2. Kontorutgifter	» 9 100
3. Materiell	» 32 200
4. Kosthold	» 347 059
5. Bygninger, noe kan overføres »	72 830
6. Lys og varme	» 67 500
7. Gardsbruk	» 66 000
8. Ymse	» 165 863

kr. 1 319 351

Inntekter:

Kap. 2381. Skoler for åndsveike
m. m. (jfr. kap. 261) kr. 833 484

Votering:

Komitéens innstilling ble enstemmig vedtatt.

Presidenten: Presidenten vil nå foreslå at den videre budsjettbehandling utstår til tirsdag ettermiddag kl. 17 — og anser det forslag for enstemmig bifalt.

Møtet hevet kl. 14.5.

Møte mandag den 8 april kl. 17,15.

President: Hambro.

Dagsorden:

Meddelelse fra utenriksministeren.

Presidenten: Representanten Bergsvik som har hatt permisjon, har igjen tatt sete.

Statsråd Koht: Eg skal få leggje fram for Stortinget nokre dokument som vedkjem den harde nøytralitetskrenkinga Noreg i dag har vorti utsett for. Det som er gjort mot Noreg, er alt kjent for all verda, og eg trur at i alle nøytrale land må folka ha vorti oppskrømde av meldinga om slikt eit rettsbrot som her er gjort. Eg skal ikkje nytte sterke ord; eg trur gjerninga talar sterkt nok sjølv. Eg skal leggje fram dokumenta, og så vil Regjeringa no rådleggje med Stortinget om det som vi på vår side må gjera til forsvar for retten vår.

Det fyrste dokumentet er ein note som den britiske og den franske sendemannen i Oslo kom til meg med no siste fredags kvelden, den 5 april. Det var ein note som sendemennene frå dei same statane samstundes bar fram til den svenske utariksministeren i Stockholm, og dessutan gav den britiske og

den franske utariksministeren same skriftstykket frå seg til dei norske sendemennene i London og Paris. Om innhaldet i denne noten har det stått litegrann i blada. Eg skal her citera det i noten som har samanheng med det som hende i dag, og eg tek det da her etter teksten i det skrivet som den britiske sendemannen gav til meg. Der står det:

«Eg har den æra å melde Dykk at etter den kongelege regjeringa i samråd med den franske regjeringa har granska omstenda med den måten krigen mellom Sovjet-Samveldet og Finnland slutta på, og det standpunktet som den norske regjeringa i det høvet tok, kjenner ho seg nøydd til å feste tanken åt den norske regjeringa på desse overleggingane.

Hendingane i dei siste tre månadene har synt at utan omsyn til kva det norske og det svenske folket ynskjer, så er den tyske regjeringa ikkje viljug til å la den norske og den svenske regjeringa ha den handlefridomen i utarikssaker som dei har rett til. Den kongelege regjeringa har full forståing for den vanskelege stillinga som såleis trugsmål og trykk frå tysk side har sett dei to regjeringane i; men om ho må tykkje leitt i dette tilstandet, så kan ho ikkje anna enn draga derav den sluttetanken som ikkje er til å koma ifrå, at under dei vilkåra som no råder er dei to regjeringane ikkje heilt frie organ (i den franske teksten står det: har dei to regjeringane ikkje fullt sjølvstende). Dessutan, om ein så ser bort ifrå sjølve den politikken som den norske og den svenske regjeringa kan bli tvinga til å fylgje, så kan ikkje lenger dei allierte regjeringane finne seg i det tilstandet som no råder, med at Tyskland får ifrå Noreg og Sverige viktige hjelperåder for krigsførsla si og nyt godt av føremoner i desse landa som er til skade og fare for dei allierte. Dei meiner difor at stunda no har komi til å seia endefram frå til den norske regjeringa om visse livskrav som dei allierte vil halde oppe og verja på alle måtar som dei sjølve held for naudsynte.»

Så reknar noten opp dei livskrava som dei to allierte regjeringane såleis vil halde fram. Eg tek her berre med dei som peiker fram til det tiltaket dei to regjeringane har sett i verk i dag. Dei er såleis forma:

«Dei allierte regjeringane ville ha å sette i verk høvelege tiltak til å verja interessene sine såframt den norske regjeringa ville nekte, avlyse eller kringkjera dei føremonene for handel og skipsfart som dei allierte regjeringane held for naudsynte for krigsførsla si og som det ikkje er urimeleg for ei nøytral regjering å gje samtykke til.

Dessutan, når dei allierte ser at dei fører krig for formål som er likså mykje til vinning

for dei små statane som for dei sjølve, så kan dei ikkje finne seg i at framgangen for krigen kan bli motverka for dei av føremoner som Tyskland får frå Noreg eller frå Sverige. Dei seier difor frå om at dei held seg til hande retten til å ta slike tiltak som dei finn naudsynte til å hindra Tyskland ifrå å få ifrå desse landa hjelperåder eller føremoner som ville vera til gagn for Tyskland i krigsførsla eller til skade for dei allierte.»

Til slutt seier denne noten at om dei allierte kjem til å ta noko slag «serskilde tiltak» for krigsførsla si, så er det berre med tanke på å vinne siger for grunnsetningar som dei nordiske folka sjølve held på, og til forsvar for rettar og liv for alle små statar.

Da eg fekk denne noten, sa eg ifrå både til den britiske og den franske sendemannen at det var ei grunnlaus krenking mot den norske regjeringa å seia at ho ikkje var ei fri og sjølvstendig regjering, og at eg tykte det var uverdig å skrive i den tonen til ho. Dessutan sa eg at det var heilt grunnlaust å slå på at den norske regjeringa på nokon måte ville gå ifrå dei avtalane ho nyleg hadde skrivi under på om handel og skipsfart. Men elles korkje kunne eller ville eg på ståande fot gje noko svar på noten. Ein må leggje merke til at det er ingen ting sagt i noten om kva slags tiltak det er tenkt på. Eg la noten fram for Regjeringa straks laurdag middag, og eg hadde ein samtale om saka i telefonen med den svenske utariksministeren. Vi var einige om at vi skulle gjera i stand svar som kunne fylgje dei same linene. Men før noko svar har kunna bli gjort ferdig, har det hendt ting som skaper ein heilt ny situasjon.

I dag tidleg kl. 5 telefonerte den britiske og den franske sendemannen til Utariksdepartementet at dei hadde ein ny note å bera fram, og tre kvarter etter var dei i departementet med han. Denne nye noten melde at regjeringane deira straks på timen ville sende ut ei kunngjering om at dei la ut miner på visse område utafor den norske havstranda. Og den kunngjeringa som med det same vart fram-boren, lydde såleis:

«I dei siste vekene har den tyske krigsførsla imot den fredlege skipsfarta for alle nasjonar vorti tilkvest og ført fram enda vyrdlausare enn før. Det er no meir enn hundre og femti nøytrale skip som tyskane har øydelagt, og mest tusen nøytrale menneske har sett livet til. I mest kvart einaste tilfelle har åtaka vori utført i open strid med godkjende krigsreglar, mange gonger på den mest barbariske måten og utan ringaste rettsgrunn for noko slag inngrep imot skipa. Tyskland har for-kynt at det meiner ha rett til å øydeleggje alle nøytrale skip som er på veg til britisk

hamn, irekna hamnene for kontrabandekontroll, og gong på gong har skip vorti øydelagde når dei var på veg mellom to nøytrale hamner og slett ikkje tenkte på å gå innom britisk hamn. Det er berrsynt at den tyske regjeringa har kasta seg inn i ein vyrdlaus øydeleggingsstrid i alle dei farvatna der dei har lagt ut miner utan kunngjering eller undervatsbåtane deira er i stand til å gå.

Mea dei største tapa i dei siste vekene har falli på den nøytrale skipsfarta, har britiske og allierte skip like eins lidi av denne øydeleggingspolitikken, som nyleg har teki i bruk bombekasting frå lufta mot britiske og nøytrale trålarar og fiskarbåtar og maskinskyting mot menneskapet. Fiskarbåtar har til no ålment vori rekna for uskyldige; men det har ikkje hindra Tyskland frå å gjera mest to hundre åtak mot fiskarbåtar med det formålet å søkke dei og myrde menneskapet. Jamvel fyrskip som har til gjerning å verja skipsfarta for alle nasjonar og som etter mellomfolkeleg sedvane blir medfarne som dei var utafor krigen, har i lag med menneskapa sine vorti vyrdlaust påteknne med bomber.

Det er eit faktum som stendig må bli understreka at desse tyske åtaka med vilje og vitende har gått ut på å øydeleggje nøytralt liv og gods, og det er meir enn berrsynt nok at tanken med dei er å skrame. Dei allierte på sin kant har aldri øydelagt eller skadd eit einaste nøytralt skip eller teki eit einaste nøytralt liv. Tvert imot, dei har ikkje berre berga livet for dei uskyldige offer for slik tysk valdsferd, men dei har likså vel berga tyske flymenneskap og ubåtmenneskap som var skyldige i slike udådar.

Det står da såleis at Tyskland krenker grovt dei nøytrale rettane for di det vil skade dei allierte landa; men samstundes krev det at nøytralitetsreglane strengt skal bli fylgde når det sjølv kan ha vinning av det. Folkeretten har alltid godkjent den retten som ein krigførande må ha, når fienden hans systematisk nyttar ulov, til å gjera det som svarar til den situasjonen slik ulovleg framferd har skapt. Jamvel om slikt ikkje er lovleg under vanlege vilkår, så blir det lovleg, og blir ålment godkjent for å vera lovleg, når den andre krigførande driv på med lovbrøt. Dei allierte regjeringane meiner difor dei har rett til å ta slike rådgjerder som dei tykkjer er høvelege i slike vilkår.

Dei allierte regjeringane har lagt merke til at ein stor part av dei tapa som er påført nøytrale land, både av menneskeliv og av gods, har falli på den norske handelsflåten. Og likevel, mea den tyske regjeringa gong på gong søkker norske skip og myrder norske sjøfolk, krev ho framleis av den norske regje-

ringa at ho skal få nytte heilt ut dei norske farvatna for sin eigen handel, og den norske regjeringa har jamvel meint seg pliktig til å syrgje for væpna fylgje for tyske skip i desse farvatna, enda ho ikkje har kunna verja seg mot slik tysk valdsferd i det frie havet som skipa hennar har vori offer for.

Kva slag politikk så den norske regjeringa kan bli tvinga av tyske trugsmål og trykk til å fylgje, så kan ikkje dei allierte regjeringane lenger finne seg i det tilstandet som råder med at Tyskland får viktige hjelperåder til krigsførsla si og får hos Noreg føremoner som er til skade og fare for dei allierte. Dei har difor alt gjevi fråsegn til den norske regjeringa om at dei held seg til hande retten til å ta slike tiltak som dei meiner er naudsynte til å hindre Tyskland frå å få i Noreg hjelperåder eller føremoner som ville vera til vinning for Tyskland i krigføringa eller til skade for dei allierte. Om dei no blir nøydd til å ta slike tiltak for heppeleg framgang i krigen, da kjem folkemeininga i heile verda fort til å skjønne både at det var naudsynt for dei å gå fram slik og kva formål dei har for tiltaka. Formålet deira i denne krigen er å grunnfesta dei prinsippa som dei små statane i Europa sjølve skulle ynskje sigeren for og som er sjølve livsgrunnlaget deira. Det seier seg sjølv at dei allierte aldri vil fylgje det tyske føredømet i valdsferd og vrydløyse, og alle tiltaka sine vil dei setja i verk i samvar med humanitetslovene.

Den britiske og den franske regjeringa har difor gjort vedtak om at dei vil nekte fienden å gjera bruk lenger av farvatn som tydeleg er sers verdfulle for han, og dei har difor vedteki å stanse den frie gjennomfarta for skip som fører kontrabande gjennom norsk sjøområde. Hermed gjev dei da melding om at desse stykka av norsk sjøområde er gjort farlege for skipsfart med hjelp av miner, og skip som går inn på desse havstykka gjer det på eigen vågnad.»

Så fylgjer ei liste på dei stadene der minene er utlagde, med gradpunkt og liner. Eg skal ikkje her lesa opp alt dette. Det er nok å seia at det gjeld mine-utlegging på tre havstykke: utafor Staden, utafor Bud på Møre, og utafor Vestfjorden.

Til aller sist i kunngjeringa er det sagt at mine-utlegginga på desse områda skal ikkje hindre tilgjenge for norske skip til deira egne hamner. Men til vern imot at norske eller andre skip uforvarande kjem inn på desse områda før dei har fått varsel om minene, så vil britiske orlogsskip halde vakt i 48 timar på kvar stad etter den fyrste mina vart utlagd.

Eg skal ikkje seia mange orda om tankeføringa i det aktstykket eg no har lesi opp. Det ligg klart i dagen at det er ingen logisk samanheng mellom klaga over den tyske krigsførsla mot nøytral skipsfart og tiltaket til å stanse vareførsel til Tyskland i nøytralt område. Både det eine og det andre er krenkingar imot eit nøytralt land, og det eine som det andre let seg berre forsvara med at ein har makta til det. Når vestmaktene seier at dei bryt folkeretten for di dei vil vinne siger for denne same folkeretten, så er det lett å sjå kva slags moral det er som her blir nytta. Vestmaktene fører krigen inn på norsk område for di dei meiner at dei dermed lettare skal vinne krigen. Det er den greie samanhengen med dette tiltaket.

Etter samråd med utariskskomiteén i Stortinget har Regjeringa straks i dag sendt ut ei kunngjering som med det same er svaret vårt til Stor-Britannia og Frankrike. Kunngjeringa lyder slik:

«Den britiske og den franske regjeringa har i dag tidleg lati leggje ut miner tre stader på norsk sjøområde med det formålet å sperre den frie skipsfersla innafor dei norske grensene, og britiske orlogsskip er utsende til vakthald på dette området.

Den norske regjeringa protesterer alvorleg og høgtideleg imot dette openberre brotet på folkeretten og slik krenking med vald mot norsk suverenitet og nøytralitet.

Noreg har i heile denne krigen fylgt alle reglar for nøytralitet med streng omhug, og det er i fullt samsvar med desse ålment godkjende reglane at det har haldi farvatna sine opne for all legitim fersel for skip ifrå krigførande land.

Når no den britiske og den franske regjeringa har gjort tiltak til å sperre fersla for tilførsel til Tyskland, da må den norske regjeringa minne om at den britiske regjeringa den 11 mars i år har skrivi under på ein avtale med Noreg som samtykker i at norske varer, deribland jamvel varer som blir rekna for krigskontrabande, blir selde og sende herifrå til Tyskland. Så mykje mindre grunn måtte den norske regjeringa ha til å vente at dei allierte regjeringane ville gripe inn med makt og freiste stanse desse tilførselene.

Den norske regjeringa kan ikkje på nokon måte godkjenne at eit krigførande land legg ut miner på norsk område. Ho må krevja at slike miner straks blir tekne bort og at vakthald med framande krigsskip sluttar. Den norske regjeringa må halde seg til hande å setja i verk alle høvelege tiltak som slik ei nøytralitetskrenking kan gje grunn til.»

Eg treng ikkje leggje eit einaste ord attåt denne kunngjeringa.

Presidenten: Idet presidenten uttaler utenrikskomitéens og Stortingets enstemmige tilslutning til den kunngjørelse Regjeringen har utstedt, vil han dertil knytte håpet om at det må lykkes vår regjering å avvikle de vanskeligheter som er opstått for vårt land, på en slik måte at gammelt prøvet mellempfolkelig vennskap ikke bringes i for stor fare.

Den 9. april fortsatte Stortinget sine forhandlinger på Hamar og Elverum. I møtet på det sistnevnte sted besluttet Stortinget enstemmig foreløbig å utsette sine forhandlinger.

Møtet hevet kl. 17.35.